

نقش زن در ارتقای معنوی جامعه از منظر نهج البلاغه

عاطفه معتمد پور^۱

۱. چکیده

نقش زن در ارتقای معنوی جامعه در همه ی دوران های زندگی بشر همیشه مهم و دارای اهمیت ویژه بوده است. مقاله حاضر نقش زن در ارتقای معنوی جامعه از منظر نهج البلاغه است. چرا که زنان از ارکان اساسی جوامع انسانی هستند. لذا اگر بانوان در جامعه ای دارای عفت و حیا و دور از انحرافات بنیان برانداز باشند، آن جامعه در کمال سلامت اخلاقی و سعادت انسانی خواهند بود. نقش اساسی زن در ارتقاء معنوی جامعه در جایگاه هم سری و مادری با توجه به مفاهیم دینی و ارزشی در قرآن و روایات مطرح می شود. اموری همچون اسنان ساز بودن زن، برقراری آرامش در خانواده توسط زن، کسب درجات معنوی زن و معرفی الگوهای تاریخی در این مورد و انجام وظایف همسری و ... در متون دینی همگی به نقش زن در ارتقاء معنوی جامعه اشاره دارد. در مقاله حاضر تلاش شده است تا با بررسی و دقت در منابع قرآنی و روایی و کتاب ارزشمند نهج البلاغه مهم ترین مطالب در این زمینه پرداخته شود تا به عنوان راهنمایی پویا به افراد ارائه شود و راهگشایی مشکلات جامعه باشد. روش پژوهش در این مقاله توصیفی - تحلیلی بوده و برای جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانه ای استفاده شده است.

کلید واژه : ارتقاء، جامعه، زن، معنوی، نقش.

^۱ طلبه سطح دو، مدرسه خدیجه خاتون (س)، شهرستان گتوند.

۲. مقدمه

آموزه های اسلامی بر نقش زنان در زندگی انسان اهمیت داده و تأکید می کنند که اگر زنان در مسیر صحیح معنویت قرار گیرند، با توانایی بالقوه خود می توانند خانواده و جامعه را از انحرافات اخلاقی و فرهنگی نجات دهند. از طرفی وجود زن مایه قوام و دوام خانواده و جامعه است. زیرا با ایفای نقش همسری و مادری و تدبیر صحیح، کمبود های مادی را از زندگی میراند و ارزش های معنوی را جایگزین می نماید و با وظیفه انسان سازی که بر عهده دارد بیشترین بار تربیت جسمی و روحی فرزندان بر دوش او قرار دارد. موضوع اصلی در مقاله حاضر نقش زن در ارتقاء معنوی جامعه از منظر نهج البلاغه است که در این زمینه پژوهش هایی نیز صورت گرفته است که به چند مورد از آنها اشاره می کنیم: مقاله نقش زن در ارتقاء معنوی جامعه نوشته بهناز شریفی، مقاله مسئولیت معنوی زنان در افزایش فرزند آوری بر مبنای نهج البلاغه نوشته مرضیه آگاه و رقیه دورقی، مقاله جایگاه زن در ارتقای معنوی جامعه از دیدگاه امام خمینی (ره) نوشته صالحه شریفی، مقاله تکریم زن از دیدگاه امام علی (ع) در نهج البلاغه نوشته مهد آصف.

در تمام این آثار به نقش کلیدی و مهم زن در جامعه بنابر موضوعات متعدد پرداخته شده است. در این مقاله ما سعی داریم که به بیان نقش زن در ارتقاء معنویت جامعه بر اساس دیدگاه امیرالمؤمنین علی (ع) و کتاب نهج البلاغه بپردازیم و مطالب به صورت دقیق و منسجم ارائه گردد. از جمله سوالاتی که در این زمینه پیش می آید این است که: نقش زن در ارتقاء معنوی جامعه بر اساس نهج البلاغه چیست؟ ویژگی های مهم زن در ارتقاء معنوی جامعه بر اساس نهج البلاغه چیست؟ وظایف زن در ارتقاء معنوی جامعه بر اساس نهج البلاغه چیست؟

۳. یافته های پژوهشی

انسان ساز بودن

اولین نقش زن در ارتقای معنویت جامعه به عنوان انسان ساز بودن است. انسان تنها جسم و تن نیست، بلکه بعد گسترده تری به نام روح دارد. بعد جسمی او فانی و بعد روحی او ماندگار است. رشد جسم، محدود است، ولی روح می تواند آن قدر اوج بگیرد که به مقام (لقاءالله) برسد. تن،

سرکب روح است و تا آنجا ارزش دارد که بتواند نردبان مناسبتی برای تعالی روح قرار بگیرد، نه بیشتر.

از دیدگاه مکتبی که بر چنین جهان بینی ای استوار باشد، نقش زن با دیدگاه مکتب های مادی بسیار متفاوت است. در اسلام، زن دیگر کالا، حیوان یا موجودی در برزخ بین انسان و حیوان نیست؛ بلکه او از نظر انسانیت، سرشت و سرنوشت با مرد مساوی است. زن می تواند همچون مرد به درجه ای از تعالی و رشد برسد که مورد خطاب وحی الهی قرار بگیرد، با فرشتگان سخن بگوید، غذای آسمانی برایش فرود آید و مهم تر از همه به مقام قرب حق تعالی برسد.

در چنین، نظامی، زن دیگر عروسک و اسباب بازی در دست مردان نیست، بلکه او مربی جامعه است، کسی که مرد از دامن او به معراج راه می باد. او نه تنها دارای ارزش والا است که به سبب نقش خطیر تربیتی خویش (زیر بنای فضیلت های انسانی و ارزش های والای خلیفه الله جهان است).^۱

برخلاف مکتب های مادی، اسلام به زن چنان مقام و اعتباری داده که به فرمایش خاتم پیامبران (ص) دو ست داشتن او، ملاک ازدیاد ایمان است: (مَا أَظَنَّ رَجُلًا يَزِدُّهُ فِي الْإِيمَانِ خَيْرًا إِلَّا إِزْدَادَ حُبًّا لِلنِّسَاءِ ؛ گمان نمی کنم ایمان مرد از یاد نیکویی بیابد، مگر اینکه محبتش به زنان افزایش پیدا کند) مقام مادر بودن و انسان ساز بودن، مسئولیتی عظیمی بر دوش زن است؛ مسئولیتی که انجام صحیح آن، محور صلاح فردی و اجتماعی بوده، انجام نادرست آن، فساد فردی و اجتماعی را پایه ریزی می کند، وظیفه ای که خداوند در برابر انجام آن « بهشت را در زیر پای مادران نهاده است.

عنایتی که اسلام به بانوان دارد، بیشتر از عنایتی است که بر مردان دارد. مردان بر ملت ها حق دارند و زن ها حق بیشتر دارند. زن ها مردان شجاع را در دامن خود بزرگ می کنند. قرآن کریم انسان ساز است و زن ها نیز انسان ساز. وظیفه زن ها انسان سازی است اگر زن های انسان ساز از ملت ها گرفته بشود، ملت ها به شکست و انحطاط مبدل خواهند شد، شکست خواهند خورد، منحل

^۱ پیام زن، برگرفته از کلام امام خمینی رحمه الله، ص ۲۷

^۲ فروع کافی، ج ۵، ص ۳۲۰

خواهند شد. زن ها هستند که ملت ها را تقویت می کنند، شجاع می کنند. بانوان از صدر اسلام با مردان در جنگ ها هم شرکت داشته اند. مقام زن والاست عالی رتبه هستند. بانوان در اسلام بلند پایه هستند. ما می بینیم و دیده ایم که زن ها، (بانوان محترمانه) همدوش مردان سکه جلوتر از مردان در صف قتال ایستادند. بچه های خودشان را از دست دادند، جوانان خودشان را از دست دادند و شجاعانه مقاومت کردند. ما می خواهیم زن در مقام والای انسانیت خودش باشد نه ملغبه باشد؛ نه ملغبه در دست مرد ها باشد، در دست ارازل باشد.^۱

نقش زن در عالم از ویژگی های خاص برخوردار است. صلاح و فساد یک جامعه از صلاح و فساد زنان در آن جامعه سر چشمه می گیرد، زن، یکتا موجودی است که می تواند از دامن خود افرادی به جامعه تحویل دهد که از برکاتش یک جامعه، بلکه جامعه ها به استقامت و ارزش های والای انسانی کشیده شوند می تواند به عکس آن باشد.^۲

همسر بودن

دومین نقش زن در ارتقای معنویت جامعه به عنوان همسر است. زنان با بهره گیری از قدرت معنوی خود که از فرهنگ دینی، اعتقادات اسلامی و اخلاق مداری نشأت می گیرند، می توانند باعث ثبات و آرامش کانون خانواده و رشد معنویت در بین اعضای خانواده شوند. در واقع زن با معنویت و تقوا که شامل رفتار ها و گفتار های نیکو و برکناری از عوامل ریا و فریب و سایر اصول اخلاقی و انسانی است سبب امنیت و ثبات در خانواده گردد. رسول خدا (ص) تقوا و ایمان را از شر و طاصلی زندگی مشترک و عامل اساسی ثبات خانواده می داند و می فرماید: (ازدواج کن و تو را سفارش می کنم که با زنان با دین و ایمان ازدواج کنی و به دست خود او را تربیت کنی)^۳ در این جمله نورانی، رسول خدا (ص) ایمان همسر را موجب کمال جویی مطلوب وی و تربیت آسان او در زمینه معنویت و اخلاق می دان و این خود از آثار ایمان در زندگی است همچنین

^۱ صحیفه نور، ج ۶، ص ۳۰۰

^۲ صحیفه نور، ج ۱۶، ص ۱۲۵

^۳ عاملی، بی تا، ج ۱۴، ۲۱

رسول خدا (ص) رعایت مسائل دینی و اعتقادی را موجب سرور در زندگی و رعایت تمام حقوق بین زن و شوهر می داند و میفرماید: (بالاترین چیز برای شخص، پس از اسلام، همسری با ایمان و با تقواست که وقتی مرد به او می نگرَد، خوشحال می گردد، و او (شوهر را اطاعت می کند و هرگاه از او پنهان گردد، خود و مال را به خوبی نگه داری می کند).^۱ قدردانی، محبت و تمکین سه اصل اخلاقی علمی مهم هستند که در الگوی همسری به ویژه از سوی زنان در تحکیم رابطه زوجیت مؤثر هستند. این سه اصل باید هم در سطح گفتار و هم در سطح کردار دیده شود تا تأثیر بیشتری داشته باشد. در کنار آگاهی از وظایف حقوقی عملکرد نیکوی اخلاقی بهترین نوع رفتار همسری است. این مسئله موجب می شود که امور خانواده و زوجیت بیشتر بر مبنای توافق و رضایت دو طرفه پیش رود نه بر اساس مرزبندی ها حقوقی. اصل حسن معاشرت و معامدت اصل عامی است که به حکم قرا^۲ همه این رفتار را پوشش می دهد.^۳ حضرت علی (ع) می فرماید: (هرگاه به خانه می آمدم به چهره فاطمه (س) می نگریستم تمام غم و اندوه من برطرف می شد.^۴ باتوجه به اینکه زن می تواند نقش مؤثری در افزایش معنویت در زندگی داشته باشد در ادامه به گوشه ای از این نقش ها پرداخته می شود؟

الف) زن مایه آرامش خانواده و رشد معنویت در خانواده و جامعه

علت اساسی ازدواج از منطق و نگاه قرآن کریم به دست آوردن آرامش می باشد چرا که با ازدواج نمودن انسان به یک نوع آرامش و اطمینان خاطر می رسد چنان که خدای تعالی در این مورد فرمودند: (وَ مِنْ آيَاتِهِ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِيَسْكُنُوا اِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُوْنَ) و از نشانه های او آن است که از جنس خودتان همسرانی برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش بیابید، و میان شما و همسرانتان، علاقه ی شدید و رحمت قرارداد بی شک در این نعمت الهی برای گروهی که می اندیشیدند نشانه های قطعی است.^۵ و در

^۱ همان ۲۳

^۲ علاسوند، ۱۳۹۰، ص ۹۴

^۳ مجلسی، بحارالنوار، ۱۴۰۳ ق، ج ۵۹

^۴ روم : ۲۱

الف) ارائه الگوی عملی از خود، قبل از فرآیند تربیت فرزند

صرف شناخت هدف و راهی که به این هدف منتهی می شود، کافی نیست. تا مادامی که زن به عنوان یک (انسان) خود، مسیر سعادت را دنبال نکند هرگز نباید انتظار داشته باشد که بتواند به آسانی فرزند خود را در مسیر سعادت هدایت کند. هر عمل و عکس العمل مادر، بخشی از این مسیر را به نمایش می گذارد. زنی که قصد دارد فرزند مؤدب و با نزاکتی تربیت کند، خود باید بداند که وی چه بخواهد و چه نخواهد همواره برای فرزندش در حکم یک معلم است؛ زیرا بچه تمام اعمال و گفتار مادر را تقلید می کند. او از مادرش یاد می گیرد چگونه کلمات خوب یا بد را بر زبان آورد، چگونه به هنگام خشم دست و پایش را حرکت دهد، و چگونه صبور باشد.

بنابراین تا مادامی که مادر، روح خود را مهبای تربیت یک فرزند صالح نکرده باشد و خصال نیکو کسب نکرده باشد، هرگز نباید انتظار یک معجزه از سوی اولادش داشته باشد!

با پند و اندرز نمی توان صحت و درست‌ی صفات اخلاقی ای را که رعایت نمی شود، به دیگران اثبات کرد و آموخت. کسی که می خواهد دیگری را تربیت کند بید در عمل، به آنچه می گوید پایبند باشد. مادری که به تربیت فرزند خود علاقه مند است، باید خود، دارای فضائل اخلاقی باشد و همواره رفتار صحیح را رعایت کند تا فرزندانش با آسودگی خاطر، در عمل از او الگو گیرند. حضرت زهرا(س) با عمل به آنچه می فرمود، فرزندانش را با اخلاق و رفتار اسلامی آشنا می ساخت، چنان که امام حسن(ع) می فرماید: مادرم فاطمه(س) را دیدم که شب جمعه در محراب خویش به عبادت ایستاده بود و پیوسته در رکوع و سجود بود تا اینکه سپیده صبح برآمد و از او می شنیدم که برای مردان و زنان مؤمن دعا می کرد و نامشان را بر زبان جاری می ساخت و برایشان بسیار دعا می کرد، ولی برای خویش هیچ دعا نمی کرد، من به او گفتم: ای مادر! چرا همانگونه که برای دیگران دعا می کنی، برای خود دعا نمی کنی، حضرت فاطمه(س) فرمود: یا بنی! الجار ثم الدار؛ ای پسرکم! نخست باید همسایگان را دریافت، آنگاه به خانه پرداخت.

^۱ غلام حسین، تأملی بر جایگاه زن، ج ۲، ص ۱۹۷

حضرت نصیحتی را به فرزندش آموخت که از شب تا به صبح به آن عمل کرده بود و و چنین پند و اندرزی است که اثر می گذارد و تربیت می کند.^۱

ب) تقویت پیوند مادر با معنویت

بر مبنای اصل همانند سازی فرزندان با والدین به ویژه مادر و توجه به این واقعیت که همانند سازی همچون یک نیاز اساسی روحی و روانی، فرزندان را از درون بر می انگیزد تا در صدد ایجاد دو طراحی شخصیتی برآیند که به نوعی در انطباق با نسل بالغ و در عین حال مورد قبولشان باشد. مادرانی که قادر باشند الگوی مناسبی از معنویت را چه در بعد گفتار و چه در بعد رفتار در خانواده ارائه دهند، فرزندان در صورت اعتماد به مادر تلاش خواهند کرد تا از طریق همانند سازی با آنان زمینه های معنویشان را نیز با مادر تطابق بخشند.

ج) تبیین آثار معنویت در زندگی از طریق آموزش و تربیت معنوی آموزش

زندگی توأم با معنویت بخشی از وظایف مادران نسبت به فرزندان محسوب می شود امروزه آموزش مهارت های زندگی یکی از وظایف نهادها و مراکز مرتبط با خانواده محسوب می شود. این قبیل آموزش شامل سلسله مباحثی است که خانواده ها را در ایفای وظیفه ی شهروندی یاری می کند. خانواده ها وظیفه آموزش مهارت های زندگی و شهروندی را در قبال فرزندان شان ایفا می کنند از جمله مهارت ها، تبیین آثار معنویت در زندگی است. اگر که مادر به اهمیت مسأله تربیت معنوی فرزند پی نبرد، همواره با بی توجهی و سهل انگاری به این موضوع نگاه می کند و همواره امیدوار است که آینده نه چندان دور که ممکن است هرگز نباید رفتار فرزندان را تصحیح خواهد کرد. تعلل و به فردا افکندن این کار خطیر به معنای غفلت از لحظات ارزشمند زندگی فرزند است. مسئله تربیت معنوی فرزند بی نهایت حیاتی و نگران کننده و در خور تفکر و تأمل است. ما دارای یک الگوی پر افتخار هستیم و آن حضرت فاطمه زهرا(س) که تربیت شکوهمند فرزندان به شخصیت های گران بها همچون امام حسن(ع) و امام حسین (ع) انجامید.^۲

^۱ احمدی، فاطمه الگوی زندگی، بی نا، ص ۳۵

^۲ غلام حسین، تأملی بر جایگاه زن، ج ۲، بی نا

۴. نتیجه گیری

زنان با بهره گیری از قدرت معنوی خود که از فرهنگ دینی، اعتقادات اسلامی و اخلاق مداری نشأت می گیرد، می توانند باعث ثبات و آرامش کانون خانواده و رشد معنویت در بین اعضای خانواده شوند. با توجه به بیانیه گام دوم یکی از محور هایی که مقام معظم رهبری بر آن تأکید داشتند مسأله ی معنویت در جامعه و به طریق اولی در خانواده است. از این رو برای رسیدن به این مسئله مهم، زن نقش ویژه ای دارد.

همانطور که بیان شد زن می تواند با کسب درجات معنوی و انجام تکالیف خویش در قبال همسر بستر مناسبی برای نهادینه کردن معنویت برای همسرش فراهم سازد، همچنین نقش محوری مادر برای انتقال ارزش ها برای فرزندان از طریق آگاهی و درک هدف بشری ارائه الگوی عملی از فرد، قبل از فرآیند تربیت فرزند، تقویت پیوند مادر با معنویت، تبیین آثار معنویت در زندگی از طریق آموزش و تربیت معنوی تلاش برای بنا نهادن بنیان نسل آینده حاصل شود.

۵. منابع

* قرآن

* نهج البلاغه

- ۱- جباری، طاهره، احکام و آداب عفاف و حجاب، نورالسجاده، قم، ۱۳۸۸ هـ ش
- ۲- مکتبی، محمد، هدایتی، سعید، زن و خانواده از دیدگاه امام خمینی، دفتر عمل، قم، ۱۳۸۷ هـ ش
- ۳- دهقانی، اکرم السادات، چادر و مقنعه از دیدگاه قرآن و حدیث، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، قم، ۱۳۸۴ هـ ش
- ۴- نوری ظهری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل بیت، ۱۴۰۷ هـ ق
- ۵- حر عاملی، محمد بن حسن، لجاتا، وسائل الشیعه، ج ۱۴، بیروت
- ۶- عباسوند، فریبا، زن در اسلام، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، قم، ۱۳۹۰ هـ ش

- ۷- مجلسی، محمد باقر، بحارالنوار، دارالحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ هـ ق
- ۸- خامنه ای، سید علی، زن و بازیابی هویت حقیقی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰ هـ ش
- ۹- احمد پناهی، علی، نقش الترام به آموزه های دینی در تربیت و استحکام خانواده، بی جا، ۱۳۸۹ هـ ش
- ۱۰- طاهر زاده، اصغر، زن آنگونه که باید باشد، اصفهان، لب المیزان، ۱۳۸۷ هـ ش
- ۱۱- محدث نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، آل بیت علیه السلام، قم، ۱۲۹۵ هـ ق
- ۱۲- ملک محمودی، امیر، راهنمای خانواده
- ۱۳- طریحی، فخرالدین، بی تا، مجمع البحرين، بی جا
- ۱۴- علامه حلی، حسن بن یوسف، کشف الیقین، شمس الضحی، مؤسسه فرهنگی شمس الضحی، ۱۳۹۴ هـ ش
- ۱۵- شهر آشوب، محمد بن علی بن ، مناقب آل، ابی طالب، ۱۳۸۹ هـ ش
- ۱۶- دشتی، محمد، فرهنگ سخنان حضرت فاطمه (س) ۱۳۹۳ هـ ش
- ۱۷- حکیم، سید منذر، زندگانی و سیره حضرت زهرا، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۲ هـ ش
- ۱۸- بانکی پور فرد، امیر حسین، الگوی زن از نقش و رسالت زن، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳ هـ ش
- ۱۹- نازنین، غلام حسین، تأملی بر جایگاه زن، تهران، ۱۳۸۰ هـ ش
- ۲۰- خمینی، روح الله، صحیفه امام خمینی، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران، ۱۳۶۸ هـ ش
- ۲۱- احمدی، حبیب الله، فاطمه الگوی زندگی، ناشر، حبیب الله احمدی، قم، ۱۳۷۴ هـ ش

- ۱- نوبخت، الهه، نقش زنان در نهاد نیه کردن معنویت در خانواده با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب، همایش ملی نقش زنان در گام دوم انقلاب اسلامی، ۱۳۹۹ هـ ش
- ۲- سایت، ابراهیمیان، فاطمه، نقش و جایگاه زن در آرامش خانواده، دومین همایش ملی ایده های کاربردی در علوم تربیتی، روانشناسی و مطالعات فرهنگی، ۱۴۰۱ هـ ش
- ۳- خلق احمدی، فاطمه، نقش زن در تحکیم و تضعیف خانواده در کلام اهل بیت (ع)، نشریه پژوهش های نوین در آموزه های قرآن و سنت، شماره ۱۳، ۱۴۰۳ هـ ش
- ۴- شریفی، صالحه، جایگاه زن در ارتقای معنوی جامعه از دیدگاه امام خمینی، نشریه پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۱۱، ۱۳۹۰ هـ ش